

УДК 368.212:629.33

*С. І. Дробязко,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та загальноекономічних дисциплін
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХОВОГО РИНКУ В СИСТЕМІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

S. I. Drobiazko

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INSURANCE MARKET IN THE MARKET ECONOMY SYSTEM

Удосконалено категорійний апарат управління страховому ринком доповнення та встановлення логічного зв'язку між базовими категоріями та спеціальними поняттями і визначення з позиції ресурсного підходу змісту дефініцій «страхування» (як специфічна галузь національної економіки, що пов'язана з перерозподілом національного доходу, акумулювання, примноження й витрачання коштів в процесі забезпечення безпеки населення на основі урахування як вірогідності несприятливої події, так і її можливих наслідків); «страховий продукт» (яка багатоаспектна дефініція щодо забезпечення підтримки безпеки та захисту майнових інтересів громадян й юридичних осіб у разі настання страхових подій відповідно до договору); «страховий ринок» (як динамічна система на конкретно історично суспільному розвитку соціального захисту та забезпечення економічної безпеки на основі реалізації економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин).

The purpose of the article is to study the theoretical aspects of the insurance market. The categorical apparatus for managing the insurance market of additions and the establishment of a logical connection between basic categories and special concepts and the definition of the content of "insurance" definitions from a resource-based approach (as a specific branch of the national economy related to the redistribution of national income, accumulation, multiplication and spending in the process of providing public safety on the basis of taking into account both the probability of an adverse event, and its possible consequences) khovo product "(which is a multidimensional definition to ensure the maintenance of security and protect the property interests of citizens and legal entities in the event of insured events in accordance with the contract)" Insurance Market "(as a dynamic system based on the specific historical development of social protection and economic security based on implementation of economic, financial, contractual, information and consulting and other relations). As a specific product, the insurance service has the following features: the insurance service is realized when the insurance contract between the parties concerned is signed, that is, when the insurance premium is paid (or its part), the insured can estimate the exchange value of the service rendered; the fullness of the consumer value of the insurance service can be assessed by the consumer in full (in the event of an insured event) or incomplete (in the absence of the insured event) volume during the entire period of insurance contract servicing by the insurer. Insurance product, insurance services are integral components of

the insurance market. The insurance market is a complex institutional complex that allows you to meet the needs of society in insurance protection during the implementation of the insurance product. The national insurance market has its own characteristics, trends and prospects, and requires further our study.

Ключові слова: *страховий ринок, продукт, гарантії, резерви, фінансові послуги.*

Keywords: *insurance market, product, guaranty, reserves, financial services.*

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що вітчизняний страховий ринок набув стрімкого розвитку лише наприкінці ХХ ст., на сьогодні ці страховий сегмент став найактивнішим на ринку фінансових послуг, який поступає тільки банківському секторі. Питанням організації страхування, розвитку страхового ринку та визначення ринку страхових послуг в умовах глобалізації та інформаційного суспільства приділяється значна увага вітчизняних та зарубіжних науковців і фахівців.

Дослідження, які тим чи іншим чином пов'язані зі страховим ринком, є багаточисленними. У наукометричній базі Google Scholar за запитом «страховий ринок» українською та російською мовами знаходиться більш ніж 93000 джерел для цитування. За запитом «insurance» англійською мовою знаходиться більше півтора мільйона джерел для цитування. Це свідчить про значний науковий інтерес до проблематики страхування. Частково науковий інтерес пов'язаний з прагматичним аспектом – прояви глобальних та локальних економічних криз по всьому світі зумовили підсилення дослідницького інтересу до такого явища як безпека держави в цілому та чинника її підвищення – страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку страхових ринків світу знаходяться у центрі уваги зарубіжних учених, таких як: Alhassan, A. L., & Biekpe, N. (2016), Jensen, N., & Barrett, C. (2017), Lee, C. C., Chang, C. H., Arougi, M., & Lee, C. C. (2016), Prasad, V., & Mailankody, S. (2017).

Високо оцінюючи науковий доробок указаних авторів, слід визнати недостатню розробку проблем формування моделі вітчизняного страхового ринку та його розвитку як чинника забезпечення економічної безпеки страхових компаній.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо особливості етимології страхування в контексті історичного розвитку суспільства. Відповідно до піраміди потреб людини за А. Маслоу, гарантування безпеки є другим рівнем піраміди після задоволення фізіологічних потреб [1, с. 182]. Забезпечення безпеки життя людини, страх перед наслідками трагічних подій у непередбачуваному майбутньому, необхідності існування можливості зменшення цих загроз, призвело до виникнення сфери діяльності людини – страхуванню.

З прийняття основного закону щодо страхових відносин в Україні пройшло майже 22 роки, тому для подальшого дослідження термін «страхування» потребує певного уточнення, у зв'язку різноманітним термінологією в науковому середовищі серед вітчизняних і зарубіжних дослідників, законодавчому полі, нормативно-правових актах страховиків. При контент аналізу літературних джерел щодо з'ясування сутності дефініції «страхування» нами було виділено три різні групи дефініцій: відносини, вид діяльності та явище. Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 1 «Економічні й фінансові відносини» подано у табл. 1.

Таблиця 1
Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 1 «Економічні й фінансові відносини» *

№ з/п	Автор, джерело	Трактування дефініції
1	А.Н. Азрилян Экономический словарь [2]	система економічних відносин, що включає створення спеціального фонду (страхового фонду) та його використання (розподіл і перерозподіл) для подолання і відшкодування різного роду втрат, збитку, викликаних несприятливими подіями (страховими випадками) шляхом виплати страхового відшкодування і страхових сум.
2	Н.В. Ткаченко та Закон України «Про страхування» [3, с. 18; 36]	вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів
3	С.С. Осадець [4]	двосторонні економічні відносини, як полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання

		події обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності
4	О.Д. Вовчак [5]	система економічних, замкнутих перерозподільних відносин, що охоплюють, по-перше, утворення за рахунок внесків фізичних та юридичних осіб спеціального фонду коштів, по-друге, його використання для відшкодування майнових збитків унаслідок стихійних лих та інших випадкових явищ, а також для надання громадянам допомоги при настанні різних ситуацій в їх житті.
5	Т.А. Говорушко [6]	економічні відносини, що виникають між страховиком і страхувальником з приводу передачі міри матеріальної відповідальності за наслідки випадкових подій від страхувальника до страховика за певну плату.
6	О.Ю. Толстенко [7]	система складних економічних і цивільно-правових відносин, пов'язаних з формуванням резервних грошових коштів для забезпечення страховиком виплат страхового відшкодування та отримання прибутку на базі актуарно розрахункових тарифних ставок для різних об'єктів страхування і страхових ризиків.
7	Д.А. Навроцький [8, с. 6]	особлива форма економічних відносин обмінно-перерозподільного характеру з приводу формування і використання колективних страхових фондів на засадах солідарної відповідальності з метою управління різними видами ризику
8	В.В. Шахов [9]	економічна категорія, що являє собою систему економічних відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів і їх використання на відшкодування збитків при різних непередбачених несприятливих явищах (ризиках), а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій в їх житті.
9	В.С. Приходько [10, с. 5]	система економічних відносин, пов'язана з процесом формування спеціальних цільових фондів грошових коштів особливими суб'єктами підприємницької діяльності - страховиками, та використанням таких фондів у зв'язку із настанням непередбачуваних подій в суспільстві, які можуть спричинити збитки його членам – страхувальникам

Джерело: складено автором на підставі [1-10].

** – групування за класифікаційними ознаками запропоновано автором*

Учені С.С. Осадець [4], О.Д. Вовчак [5], Т.А. Говорушко [6], О.Ю. Толстенко [7], Д.А. Навроцький [8], В.В. Шахов [9] та В.С. Приходько [10] розглядають страхування з погляду економічних відносин, проте визначення С.С. Осадця є більш ґрунтовним, оскільки в ньому окреслені суб'єкти таких економічних відносин, цілі їхньої діяльності та можливість передбачення кінцевого результату. Саме від ієрархічного рівня виникнення страхування як системи економічних відносин (мега-, макро-, мікро-, нано- рівнів) залежить вид розподілу та перерозподілу відшкодування збитків.

Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 2 «Вид діяльності» подано у табл. 2.

Таблиця 2.
Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 2 «Вид діяльності»*

№ з/п	Автор, джерело	Трактування
1	К.В. Шелехов [11]	Страхування – особливий вид договірних цивільно-правових відносин із захисту майнових інтересів фізичних або юридичних осіб у разі настання визначених подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати цими особами страхових платежів (страхових премій) чи внесення ними страхових внесків
2	В.Д. Базилевич [12]	Страхування - різновид людської діяльності, спрямований на захист майнових інтересів юридичних та фізичних осіб, що потерпіли у зв'язку з настанням страхових випадків, визначених договором чи страховим законодавством, за рахунок страхових фондів, які формуються учасниками страхування.
3	О.В. Хавтур [13, с. 7]	Страхування – вид господарської діяльності спеціалізованих установ, пов'язаної із формуванням грошових фондів за рахунок сплати страхових внесків (премій, платежів) юридичними і фізичними особами з метою покриття їх майбутньої потреби у захисті інтересів у разі настання страхових випадків та з поповненням цих фондів в процесі ефективного розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку.

4	М.О. Белгородцева [14, с. 20]	Страховання як вид підприємницької діяльності, який здійснюється спеціалізованими установами (страховими компаніями) на основі отриманої ліцензії з метою отримання прибутку за допомогою акумуляції фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб (страхувальників), створення на їх основі страхових резервів для здійснення страхових виплат при настанні несприятливих подій, обумовлених договором страхування.
---	-------------------------------	--

Джерело: складено автором на підставі [11-14],

** – групування за класифікаційними ознаками запропоновано автором*

Як вид діяльності страхування визначають К.В. Шелехов [11], В.Д. Базилевич [12], О.В. Хавтур [13] та М.О. Белгородцева [14]. При цьому більшість вітчизняних авторів відокремлюють страхову діяльність як підприємницьку, що має на меті отримання прибутку. Однак кожен з авторів розглядає цей вид діяльності суб'єкта господарювання або в повному спектрі послуг страхування, або тільки обмежений. Ми погоджуємося з думкою В.Д. Базилевича, який розглядає страхування як вид людської діяльності, що насамперед спрямований на захист інтересів, а не тільки отримання прибутку. Це підтверджує нашу гіпотезу, що страхування виступає механізмом захисту суспільства на різних рівнях економіки від загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх.

Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 3 «Економіко-правове й соціальне явище» подано у табл. 3.

Таблиця 3
Теоретичні підходи щодо визначення дефініції «страхування» за класифікаційною групою 3 «Економіко-правове й соціальне явище» *

№ з/п	Автор, джерело	Трактування
1	Б.А. Райзберг [15]	Страховання – створення за рахунок грошових коштів підприємств, організацій, громадян спеціальних резервних фондів (страхових фондів), призначених для відшкодування збитку, втрат, викликаних несприятливими подіями, нещасними випадками.
2	В.А. Коноплицкий [16]	Страховання - укладання договору між юридичною або фізичною особою та страховою компанією й прийняття останньою на себе певного ризику свого клієнта.
3	В.М. Фурман [17, с. 137; 18, с. 12]	Страховання як економіко-правове і соціальне явище у 4 позиціях: інституціональна, платна система фінансової компенсації, інструмент реалізації соціальної політики держави, галузь національної та світової економіки.

Джерело: складено автором на підставі [15-18],

** – групування за класифікаційними ознаками запропоновано автором*

Серед науковців, які трактують термін «страхування» як економіко-правове й соціальне явище, найбільш повним та влучним є визначення цієї дефініції В.М. Фурманом. Науковець розглядає страхування як економіко-правове і соціальне явище у 4 позиціях:

– інституційна форма економічних відносин із перерозподілу національного доходу, акумулювання, примноження й витрачання коштів страхового фонду, що будуються з урахуванням солідарності у розподілі й перерозподілі ризику, від платності у забезпеченні необхідного захисту життя, здоров'я, працездатності населення, майнових інтересів фізичних і юридичних осіб та їхньої відповідальності перед третіми особами у разі завдання останнім шкоди;

– платна система фінансова компенсація фізичним та юридичним особам у ситуаціях, пов'язаних з економічними збитками, породжуваними об'єктивними чинниками, що будується з урахуванням як вірогідності несприятливої події, так і її можливих наслідків, а також згідно зі встановленими кваліфікованими умовами;

– дієвий інструментом реалізації соціальної політики держави, основою системи соціального захисту населення;

– специфічною галуззю як національної економіки, так і світового господарства [18, с. 12].

Для нашого об'єкта дослідження найбільш важливим є тлумачення останньої позиції: страхування – це специфічна галузь національної економіки, складова фінансового ринку.

Висновки. Проаналізовані джерела дають змогу стверджувати, що сутність категорії страхування характеризується багатогранною складовою, оскільки поєднує в собі економічну, фінансову та правову природу.

Узагальнюючи вищевикладене, *пропонуємо* страхування детермінувати як специфічну галузь національної економіки, що пов'язана з перерозподілом національного доходу, акумулювання, примноження й витрачання коштів в процесі забезпечення безпеки населення на основі урахування як вірогідності несприятливої події, так і її можливих наслідків.

Як складова фінансового ринку національної економіки, страхування змістовно має прояв при реалізації страхових послуг та страхових продуктів.

Отже, ураховуючи проведені дослідження щодо визначення змісту й сутності вищезазначених категорій нами *уточнено* їх розуміння таким чином: страховий продукт є багатоаспектною дефініцією щодо забезпечення підтримки безпеки та захисту майнових інтересів громадян й юридичних осіб у разі настання страхових подій відповідно до договору. Страхова послуга виступає товаром з відповідними властивостями – атрибутами: ризиком, умови видачі страхової гарантії та є складовою страхового продукту.

Список використаної літератури.

1. Maslow A.A. Theory of Human Motivation // Psychological Review. – 1943. N. 50 – P. 370-396.
2. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 469 с.
3. Ткаченко Н. В. Страхування: [навчальний посібник] / Н.В. Ткаченко. – К.: Ліра-К, 2007. – 376 с.
4. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. І доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
5. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391 с.
6. Говорушко Т. А. Управління фінансовою діяльністю страхової компанії з метою забезпечення її ефективного розвитку: монографія / В.М. Стецюк, О. Ю. Толстенко – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 168 с.
7. Толстенко О. Ю. Система страхування автомобільного транспорту в Україні: монографія – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. – 208 с.
8. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Д. А. Навроцький. – Київ, 2005. – 14 с.
9. Шахов В. В. Страхование: Учебник для вузов / В. В. Шахов. – М. : ЮНИТИ, 2003. – 311 с.
10. Приходько В. С. Методологія обліку страхової діяльності та аналіз платоспроможності страховика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В. С. Приходько. – Київ, 2000. – 16 с.
11. Шлехов К.В. Страхування. Страхові послуги: Навч.-метод. посібник / К.В. Шлехов, В.Д.Бігдаш // К.: ІЕУГП, 2000. – 268 с.
12. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич, О. Ф. Філонюк, К.С. Базилевич; [та ін.]; за ред.: В. Д. Базилевич. – Київ : Знання, 2008. – 1019 с.
13. Хавтур О. В. Фінансові потоки страхових компаній в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.В. Хавтур. – Тернопіль, 2004. – 25 с.
14. Белгородцева М. О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика : дис. кандидата екон. наук : 8.00.09 / Белгородцева Марина Олександрівна. – К., 2011. – 231 с.
15. Райзберг Б. А. Учебный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М.: Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.
16. Коноплицкий В.А. Это – словарь. Толковый словарь экономических терминов. – К.: «Альтерпрес», 1996. – 448 с.
17. Фурман В. М. Розвиток нових технологій у страхуванні / В.М. Фурман // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 135-145.
18. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. М. Фурман. – Київ, 2006. – 37 с.

References.

1. Maslow, A.A. (1943), "Theory of Human Motivation", Psychological Review, vol. 50, pp. 370-396.
2. Azrylyan, A. N. (2002), Bol'shoj ekonomycheskyj slovar' [Big economic dictionary], Ynstytut novoj ekonomyky, Moscow, Russia.
3. Tkachenko, N. V. (2007), Strakhuvannia [Insurance], Lira-K, Kyiv, Ukraine.
4. Osadets', S.S. (2002), Strakhuvannia [Insurance], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Vovchak, O. D. (2011), Strakhova sprava [Insurance business], Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Hovorushko, T. A. Stetsiuk, V.M. and Tolstenko, O. Yu. (2012), Upravlinnia finansovoiu diial'nistiu strakhovoi kompanii z metoiu zabezpechennia ii efektyvnoho rozvytku [Managing the financial activity of an insurance company in order to ensure its effective development], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
7. Tolstenko, O. Yu. (2011), Sistema strakhuvannia avtomobil'noho transportu v Ukraini [The system of road transport insurance in Ukraine], Ternopil', Ukraine.
8. Navrots'kyj, D. A. (2005), "Formation of the insurance market of Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
9. Shakhov, V. V. (2003), Strakhovanye [Insurance], YuNYTY, Moscow, Russia.
10. Prykhod'ko, V. S. (2000), "Methodology of accounting for insurance activity and analysis of insolvency of insurer", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

11. Shlekhov, K.V. and Bihdash, V.D. (2000), Strakhuvannia. Strakhovi posluhy [Insurance. Insurance services], IEUHP, Kyiv, Ukraine.
12. Bazylevych, V. D. Filoniuk, O. F. and Bazylevych, K.S. (2008), Strakhuvannia [Insurance], Kyiv : Znannia, Kyiv, Ukraine.
13. Khavtur, O. V. (2004), “ Financial flows of insurance companies in the conditions of transformation of the Ukrainian economy ”, Ph.D. Thesis, Economy, Ternopil',. – 25 s.
14. Bielhorodtseva, M. O. (2011), “ Accounting of financial results in insurance companies: organization and methodology ”, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine.
15. Rajzberh, B. A. and Lozovskyj, L. Sh. (1999), Uchebnyj ekonomycheskyj slovar' [Educational economic dictionary], Rol'f: Ajrys-press, Moscow, Russia.
16. Konoplytskyj, V.A. (1996), Eto – slovar'. Tolkovyj slovar' ekonomycheskykh termynov [This is a dictionary. Explanatory Dictionary of Economic Terms], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.
17. Furman, V. M. (2005), “ Development of new technologies in insurance ”, Finansy Ukrainy, vol. 2, pp. 135-145.
18. Furman, V. M. (2006), “ Insurance market in Ukraine: problems of formation and development strategy ”, Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2018 р.